

Däli gardaşym
(Nowella)

Taryh üçin ýazylan zatlaryň hemmesi taryh däldir,
emma unudylmaýan zatlaryň welin, hemmesi taryhdyr.

Sumbar jülgesindäki bu kiçijik oba biziň üçin täze bir durmuş, täze bir dünýä ýaly boldy. Dagnyň ýamajyndaky külbeden Alla bilsin, gör, näçe gündür, indi günuzyn daşaryk çykman diýen ýaly oňup otyrsyň.

Çyrada uzakly gije ýanyp dur. Togsanyň onuna giren Nepes Şyhy gürrüň berýär. Ümür ikimizem ýassyga berip ýatan ýerimizden hem-ä onuň „hä“-sini ýetirýäris, hemem depderimize bellik edýäris. Ikimiz arasynda bir maý tapyp, gezekli-gezegine gözümiziň awusyny almagada ýetişýäris. Ýöne garry welin, peje odun gallap oturyşyna biziň bu kiçijik namartlygymyzy aňmazlyga - bilmezlige salyp, gaýtam „Hany, çay-a gaýnady, ýigitler...“ diýip, göwnümüzizi göterýär, ruhumyzy täzeleýär.

Bizi tanamasa-da bilmesede garaşyp ýör eken. „Siz maňa gömülgi ýatan „hazyna“ diýýäňiz. Oh-ow! Eger siz gelmedik bolsaňyz „hazynany“ ýene-de äkidip gömerdiler. Ana, şonda erbet bordy. Men şondan gorkup ýördüm. Bilýänje zatlarymyň baryny özüm bilen alyp gitmeli borun öýdüp, baý, gorkym köp-dä... Umytdadym. Tamam bardy...

Men size ýene bir zady aýdaýyn, ýadyňyzda bolsun, gowy zat hiç haçan eýesiz galýan däldir. Eger gowy zada eýe tapylmasa, onda oňa Hudaýyň özi eýe çykýandyr. Düşündiňizmi ?!

Wagtynda geldiňiz. Meniň bu bilen, öwrenen zatlaryma eýe tapylmasa, nähili bolardy...“

Daňa golaý bu iki üýtgeşik adam – Ümür Esen hemem Nepes Şyhy uklady. Men olary synlap kän oturdym. Ýüz elli ýyl töweregi mundan owal. Garrygala söweşinde üýtgeşik bir wakany başdan geçiren iki dogany ýatlap, olaryň hem şu ikisine meňzeş adam bolan bolmaklary mümkin diýen pikiri hyýalymda aýlaýaryn. Nepes aganyň aýdyp beren kän zadyny ýazanam bolsam, onuň bu gürrüňini men depderime bellemedim. Sebäbi ol unudar ýaly zat däl. Sizem muny unudyp bilmersiňiz...

Daşarda... Jybarly jülgede ýagyrnysyna sanjylan tygdan soň küýki bolup galan Mämmetýar aga garry atyny iýdip, özbaşyna hüňürdäp

gelyän ýaly „...Ýeri, men saňa näme diýeýin?! Hä!Näme diýeýin...”
Mämmetýar agany Nepes Şyhy gören eken...

...Sünt-Hasardaky Aly baýyň mülküne-de çapar geldi.“Garrygalada gökleň bilen gyzylbaş gyrlyma girdi.Teke, ýomut, ýazyrhan ilinden kömek gelyänçä özümüz ýagynyň öňünde durmaly...”

Howsalaly habary Aly baý sowuk garşylady.Ol howlukman telbedäki iki aty öz eli bilen ykjam eýerläp,münüp depibermeli edip goýdy.Kiçi ogly Döwletýary awa giden Mämmetýaryň yzyndan ýollady: „Agaňy haýsy derä, haýsy gowaga siňenem bolsa tap.Tiz bol!Iliň soňundan baryp,masgara bolaýmaly.”

Aly baýyň ýigit wagty bir garpyşykda çep gözünü aldyrypdy.Mahal-mahal şu günki ýaly uruş-dawa sözi agzalsa, onuň kör gözi awuşap, sag gözi üýtgeşik öwüşgin bilen ýanýardy.Oglanlary wagty bilen köwlenmänsoň, onuň indi birneme gahary geljek bolýardy.“Gelerler...Gelerlerem.Her haýsy baş oglanlyk işem bitirer,enşalla!” diýip, ol öz-özüne göwünlik berip başlady.Şeýle diýdigiçede onuň özüne hemem ogullaryna ynamy dagyň daşy ýaly berkäp, agralyp barýar...

- Geldiňizmi?!
- Geldik, kaka.
- Gelen bolsaňyz,atlanyň!

Aly baý öýden arzyly saklanýan almaz gylyjyny alyp çykandan Mämmetýar elindäki hyrlyny derrew Döwletýara uzatdy.Döwletýar tüpeňi almajak boldy,emma kakasyndan çekinip,göwünli-göwünsizem bolsa hyrlyny egnine atmaly boldy.

- Baryň goçaklaryň!...

Aly baý pyýadalap olaryň yzyndan birneme ýöredi. öwrümdäki uly daşyň deňesine baryp, ýene bir sapar sargyt etdi.

- Ätiýaçly boluň! Ýöne ýaralanman gaýdyp geläýmäň ogullar!

Iki atlynyň tä garasy ýityänçä ol butnaman durdy. Soň ol ýuwaşlyk bilen mähnet daşyň üstüne çykyp seretdi. At toýnagynyň hemem daşlaryň шыkyrdysyndan onuň göwni tebil tapdymy, nämemi:“Ýa zümem...” diýip, goja bir ham-hyýal etdi. Soň ýene-de köşeşdi-de, daşyň üstünde çommalyp oturdy. Ol şol oturşyna hyrçyny dişläp, ýeke gözli döw ýaly bolup, doňup galdy...

Ýolboýy dymyp barýan Döwletýar pikirini çugdamlady. Elbetde, ol agasynyň göwnemejekdigini, aňýardy, emma her näme-de bolsa, taryna kakyp görmeli. Onsoňam Mämmetýar çaksyz mergen ahyryn. Bäh, bu pikir nämüçin başdan onuň kellesine gelmedi diýsene...

- Mämmet jan ,diýýän-ä...

- Howwa!

-Ykjam bir ýeri peýläp otursaň, gyzyldaş baryny gaýadan sary goç agdaran ýaly agdararsyň-ow.

-Hany, gönelsene, näme diýjek bolýaň?

-Sen mergen diýjek bolýan...

-Mergenem bolsam, awçam bolsam, tüpeň seňki, gylyç meňki bolar. Onnan ýaňa ýasy ýanyň yerde bolaýsyn. Biz bu sapar awa däl-de, başga bir işe barýas, inim. Hany, samahyllama-da sür gatyra! Sür!

Bu piriminiň başa barmanyna hemem agasynyň gödek jogabyna Döwletýaryň gahardan ýaňa ýüzi ak esgä döndi. Ol atyny debsiläp, agasyndan ep-esli ara açdy. Kesewi ýaly gara, uzyn tüpeň şalkyldap, onuň hasam gaharyny getirýärdi. „Mundan käwagt bir „tark eden bolup oturmaga meniň kararym ýetmez“. Ol birden: „Ýok, how!“ diýip, gazaply gygyranyny özem duýman galdy.

-Näme „ýok!“ Döwletjan! Döwletýar agasyna jogap gaýtarmady...

Söweş meýdany indi uzakda däl bolsa gerek. Goh-galmagal, tüpeň sesi, atlaryň hyrryldysy, toýnaklaryň şykyrdysy... Birdenem „ynha“ diýlen ýaly, giň ýaýlymda garpyşýan sülsat aýtyma geldi. Bir özüni dürsäp, bärden atylp baraýmaly.

Mämmetýar köne batyrlaryň ýörelgesini ýatlap, inisiniň alkymyna geldi-de, at üstünden düşmän gujaklaşyp hoşlaşdy.

-Alla ýaryň bolsun, Döwletjan. Adamçylykdyr. Görüşsek-görüşmesek,razy bol!

-Senemrazy bol agam!

Agasynyň bu mähremligine Döwletýaryň az-kem göwni ýumşan ýalam boldy, emma içinden welin, ol hiç köşeşip bilenokdy. Bu göz-görtele adalatsyzlyk dälmi näme?! Mämmetýar Dowy mergene şagirt bolanda Döwletýara Durdyhan gylyç oýnamagy öwretmedimi näme?! Awa gidilende hemişe tüpeň Mämmetýaryňky?! Şeýle-de bolmaly, bu düşüňikli. Şeýle bolýan bolsa, bu gezek gylyç Döwletýaryňky bolmaly

dälmi eýsem?! „Kakama-da diýmäýin diýsem. Bilip durka, beýtmesi nämekän-aýt!“

...Döwletýar saklanyp bilmedi. Ol beýle adalatsyzlyga çydap biljek däl di:

-Hany, Mämmetjan! Agam, erkek bolsan-aý! „Razy bol“ diýen bolup, meni razy edip bilmersiň...

Ol atyndan düşdi-de hyrlyny, ok-därini hatarlap ýerde goýdy.

-Gylyjy ber bärlik!

-Sen näme diýjek bolýañaý!

Mämmetýaram atyndan düşdi. Aşakda iki duşman, ýokarda-da iki dogan ýaka tutuşdy.

-Agam, düşün. Men bärden ýaragsyz öz deň-duşlarymyň arasyna nädip baráýyn. Meni masgara etme. Ber, gylyjy!

-Hyrlyň bar-a...

-Hyrly seniň ýaragyň, seniň işiň. Sen bu mähnet göwräň bilen agyp dönýänçäň kelläňem aldyrarsyň, gylyjyňam. Ýeňil ýarag biz ýaly ýeňil oglanyňky bolmaly, agam!

-Samsyk bolma, sowul ýolumdan.

-Ber bärlik diýilýä, saňa gylyjy!... Meniň aрым-namysym, ilim-ýurdum, dinim-imanym köýüp barýa... Aý, seniň...

Ýigidiň huşy başyndan göçdi. Ol guşagyndaky pyçagyny sogrup aldy-da, garşysyndaky deşli pyýadanyň üstüne towusdy. Bir eli bilen onuň boýnundan gujaklap, beýleki elindäki pyçagy ýagyrnysyndan harçyldatdy...

...Boljak iş boldy. Indi oýlanyp –ölçerip dökere wagtam ýok. Özünden gidip şalkyldap ýatan agasyny Döwletýar bir gyra, dört daşyň arasyna süýräp eltmeli boldy. Tyg oňurga degen borly, ýogsam, ol beýle elhenç gygyrmazdy, özündenem gitmezdi.

Döwletýar köýnegini ýyrtyp, çakmak çakyp otlady-da, garagurasyny, külüni aldygyna ýara basdy. Gan akması kesilenden soň, Mämmetýar iňnildäp başlady. Ýüzi ýagtylan Döwletýar tüpeňi, ok-därini onuň gapdalynda goýdy-da üstüne çöp-çalam taşlap gylyjyny syryp, dagdan aşak eňip gitdi. “Aly kör maňa ýöne ýerden Döwletýar begiň adyny goýan däl di. Agamyň ganynam sizden aljakdyryn...” – diýip, ol samrap barşyna söweşiň jümmüşine süsdirildi...

....Ara böwşeňlik düşen wagty Döwletýar umytly gözlerini agasyny taşlap gaýdan ýerine aýlaýardy. Ikindinara şol tarapdan hoş habar ýaly bolup şowhuldy eşidildi. Soň ýene iki sapar şol ýerden

duşmana tarap ok atyldy. Döwletýaryň bokurdagy dolup gözüne ýaş aýlandy...

„Agam jan! Agam jan!“

Ol bärden baranda, ysgyndan gaçan Mämmedýar kellesini daşa goýup ýatan ýerinden çala ýylgyrdy.

Döwletýar agasynyň ellerini gysymlap, oňa çyny bilen ýalbardy:

-Mämmed jan, kakama aýtmagyn... Ine, saňa-da gylyç getirdim.

Gözlerini süzüp ýatan Mämmedýar çalaja pyşyrdady:

-Däli gardaşym, aý meniň däli gardaşym...